

Mevlevi Giysilerinde Sembolik Anlamlar Symbolic Meanings in Mevlevi Clothing

Gülhan GÖKGÜL*

Özet: Tüm inançlarda, inandıkları din veya düşünce sistemine uygun giyim şekilleri ve ritüelleri vardır. Bu inançlara mensup kişiler ise giysi ve ritüellerini çeşitli sembollerle ifade ederler. İslam tasavvuf kültüründe de semboller çok kullanılmıştır.

Sembolik ifade; mistik bir dünya görüşünü yansıttığı gibi, görünen bir suret ya da eşyada görülmeyen bir hakikate işaret eder.

Anadolu'da, çeşitli tarikatlarda karşılaştığımız tasavvufi semboller, İslâm öncesi Türk inançları ve sanatının izlerini taşımaktadır. İslâmiyet'ten sonra İslâm inancı doğrultusunda değişime uğrayan, ancak anlam ve biçim olarak benzerliklerini korumuştur.

Devleti çeşitli açılardan destekleyen Mevlevilik tarikatının; diğer bütün tarikatlarda olduğu gibi gizlilik içeren, sembolleri olan ve tasavvufa dayanan geleneksel törenleri vardır. Mevleviler ortaya koyduğu sanat eserlerinde kendilerine ait sembollere yer vermişlerdir. Oldukça çok ve zengin örneklerin olduğu taşınır ve taşınmaz tekke eserlerinde sembolik figürlerin çokluğu dikkat çekmektedir. Harf ve sayılarda gizlenmiş tasavvufi sembolizmin ritüele açılan dünyası, insan bedeninin yapacağı her hareketi disiplin altında tutan ve ona kendi kuralları doğrultusunda bir sınır çizen manevî yaptırımını da kapsar. Bu sembolleri; giysilerde, eşyalarda ve ibadet yapılarında görmek mümkündür

Bu makalede, sembollerin yoğun kullanıldığı Mevlevilik kültürü giysilerinin sembolik anlamlarına ışık tutmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sembol, Sema, Mevlevi kıyafetleri, Mevlevi sembolleri, Sikke(Taç), Hırka.

Abstract: In all faiths, there are forms of dress and rituals appropriate to the religion or system of thought they believe in. People belonging to these beliefs express their clothing and rituals with various symbols. Symbols are also used a lot in Islamic Mysticism culture.

As symbolic statement refers to an invisible reality in an visible substance or image it also reflects a mystic world view.

The symbols of islamic mysticism which we have seen in dervish order in Anatolia bears the traces of beliefs and art in pre-islamic period. Those symbols of islamic mysticism experienced some changes because of islam religion in post-islamic period but it preserved its resemblance in meaning and form.

Mevleviyeh religion which supports the religion in many aspects has traditional, mystical ceremonies involving secrecy and symbols like many other dervish orders have. Mevleviyeh religion includes their own symbols as well. Symbolic figures worth attention in many movable or immovable work of arts of dervish orders which have various samples of them. The ritual world of symbols in islamic mysticism which are hidden in letters and numbers also involves a moral doctrine that keep the each movement of an individual under discipline and specifies the limits in line with his/her own rules. These symbols can be seen in clothing, items and worship structures.

In this article, an attempt has been made to shed light on the symbolic meanings of Mevlevi culture clothes in which symbols are used intensively.

Keywords: Symbol, Sema, Mevlevi clothes, Mevlevi symbols, Crown, Dervish's Coat

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Gülhan Gökçül, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı. <https://orcid.org/0009-0006-2113-8692> | glhgkgl@gmail.com.

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca bir çeşit ifade biçimi olan semboller, özellikle inanç sistemlerinde oldukça fazla kullanılmaktadır. Şekiller, resimler, sayılar, yazılar, renkler; sembolere örnek teşkil eden unsurlardır.

“Sembol” kelimesi; Latince “symbolom”, “sumbolos” ve “symbolum” olarak ifade edilen kelimelerden türemiştir ve remiz, alem, misal, timsal gibi anlamlar içermektedir ve duyu organlarıyla algılanamayan anlamları işaretlerle çağrıştıran ifade biçimidir¹.

Grekçe 'de “birlikte” anlamına gelen “sin” ve “atış” anlamına gelen “voli” köklerinden türeyen, Yunanca 'da “birlikte atmak” anlamına gelen “simvolon” kelimesi; ya da “bir araya getirmek, birleştirmek, açıklamak” gibi anlamlara gelen “sumbalein” kelimesinden türeyen “sumbolon” sözcüğüdür².

Açıklanamazın ifade biçimi³ olarak da anlamlandırılan; düşüncede algılanamayan bazı şeyleri görülebilir bir şekilde tasvir eden somut şeylere, bilinmeyi sağlayan görünür işaretlere sembol denir⁴.

Görünenle görünmeyen bir bütün olarak anlamlıdır ve birlikle var olmadan anlam oluşturmazlar. Bu anlamda soyut- somut, gerçeklik-çağrışım gibi kavramları da sembolü ifade etmede kullanmak mümkündür. Semboller; aslında gerçekte var olmayanı, algılanıp kavranamayanı temsil etmektedir. Bir başka deyişle; bilinen bir şeklin, sembolize ettiği şeye benzeşerek fikir yürütülmesi, anlam bağının kurulmasıdır.

Tarih boyunca inançları ifade etmek için de semboller kullanılmıştır. Dinler tarihine bakıldığında pek çok uygarlığın sembolizmden yararlandığı görülmektedir. İslam dini ve Tasavvuf kültüründe de; ritüeller, ibadet biçimleri, giyim-kuşam, kullanım eşyaları ve tekke mimarisinde de bu durumun yansımaları görülür. Tasavvuf sembolizminde mana yüklenen eşyalar, şekiller ve yazılar aynı zamanda Allah ve kul arasında kurulan gizli bağ gibi gizli manayı da ifade eder.

İslam Tasavvuf ekolleri zamanla gelişmiş; farklı erkân, âdâb, seyr-i sülûk esaslarını benimseyen birçok tarikat ortaya çıkmıştır. Bu tarikatların da kendilerine özgü ritüelleri, kılık-kıyafetleri ve kullandıkları eşyalar tarihi süreç içerisinde toplum içinde bağlı oldukları meşrepleri yansıtan sembolik temsilciler olmuştur⁵.

Bu makalede Tasavvufi sembollerleriyle birbirlerinden ayrılan tarikatlar içinde ön plana çıkan Mevlevilik Tarikatı'na ait giyim eşyalarının sembolik anlamları değerlendirilmiştir.

Mevlevilik

Mevlevilik; Mevlana'nın (1207-1273) tasavvufi görüşleri, hayat felsefesi ve dini öğretilerinin, onun ölümünden sonra bu yolu benimsemiş kişilerce bir zümreye dönüşmüş tasavvuf yoludur. Mevlana babasının yolundan gitmiş kendisi de müderrislik yapmış fakat yaşamı boyunca bir tekke ve ya tarikat kurmamıştır.

Mevlana'nın vefatından sonra oğlu Sultan Veled (1226-1312), Çelebi Hüsameddin (ölm.1284) ve Ulu Arif Çelebi'nin (1272-1320) çalışmalarıyla Mevlevilik bir tarikat olarak ortaya çıkmıştır⁶.

¹ Türk Ansiklopedisi, Rıza Kardeş, Ankara: Milli Eğitim Basımevi 1989, “Sembol” maddesi.18/ 417.

² https://tr.wikipedia.org/wiki/Sembol#S%C3%B6zc%C3%BCk_k%C3%B6keni (30.10.2023)

³ Sadık Kılıç, İslam'da Sembolik Dil (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 56.

⁴ Galip Atasagun, “Sembol ve Sembolizm”, Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 7 (Ağustos 1997): 370.

⁵ E. Ceylan Erol, “Türk Sanatında Tarikat Eşyaları: Ritüeller Bağlamında Sembolik Okuma”, (Doktora Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, 2021), 53.

⁶ Hamit Arbaş, “Türk Sanatında Estetik Bir Simge: Sikke Mevlevilikteki Yeri ve Anlamları”, (Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan, 10-13 Ekim 2001, Ege Üniv. Edb. Fak. Sanat Tarihi Böl., İzmir: 2002), 11.

Mevlana yaşamı boyunca kendi usul ve erkanına uygun ritüel ve giyim şeklini herhangi bir mekana ve şekle sokmasa da Mevlevilik tarikatınca benimsenmiş ve gerek sema edilen mekan gerek giyim konusunda dervişler ayırt edici bir şekilde kendi sembolik anlam arayışlarına uygun biçimler uygulamışlardır.

Mevlevilik, Tanrı ile evrenin birliği görüşüne dayanır. Tanrı, yarattığı evrende görünüş alanına çıkar. Evrende var olmak Tanrının bir görünüşüdür. Gerçek varlık Allah'tır. Her şey Allah'tan gelir, sonunda gene Allah'a dönecektir. İnsanı gerçeğe ulaştıran, tanrısal özün sırlarına erdiren, akıl değil aşktır. Aşk, insanın özünde, Allah'a karşı duyulan derin bir özlem niteliğindedir. Bütün yaratıklar, gök katları bu aşk ile dönerler, kendi dillerince Allah'ı anarlar.

Mevlevilikte Semboller

Semâ

Mevlevi dervişlerinin musiki ahengiyle belirli bir ritüele bağlı kalarak, dönerek yaptığı bir tür zikir ayinine Sema denir.

Sağdan sola dönülerek yapılan bu zikir biçimi sufünün musikiyi dinlerken vecd haliyle Allah'ı anması ve kendinden geçmesidir. Sema, kâinatın oluşumu ile ilişkilendirilen sembolik anlamlar içerir. Kainatın oluşumu gibi insanın dirilişi de bu metaforik anlama işaret eder. Semâ; Allah'a tevekkül olma ve nefsin öldürülmesini de sembolize etmektedir.

Semâ; en küçük zerre olan atomun çekirdeğinin etrafında dönen elektronlar, güneşin etrafında dönen yıldızlar gibi semâzenin de ilahi bir düzen ve ahenkle, hem kalplerinin yönüne doğru kendi etrafında, hem de sema meydanının etrafında dönerek, âlemlerin dönüş seyrini sembolize etmektedirler⁷.

Türk kozmolojisinde de semânın yeryüzü ve gökyüzü ile bağının sembolize edildiği, semâ dönen semâzenin sol ayağının yere bağlanan yaşam ağacının kökleri, göğe açılan ellerinin de yaşam ağacının dalları olarak yorumlanabilir⁸. Semâda ortada ellerini açmadan duran şeyh, görünen ile görünmeyen âlemde yol göstericidir.

Aynı zamanda semâda, kam ayınındeki zengin simgeselliği görmek mümkündür. Kam ve Mevlevi ayınındeki simgeler sıklıkla çakışmaktadır. Göğün katlarına yükseliş, gezegenler, yıldızlar, güneş, ay ve diğer gezegenlere yapılan göndermeler çalgı aletlerinin ruhlar âlemiyle olan irtibatı Mevlevi ayının aynı kam ayını gibi her parçasının simgelerle dolu olduğunu gösterir⁹.

Semâhane

Mevlevihanelerde; Semâ ve tarikat üyelerinin zikir yaptıkları, zikir ve semâ ayını izleyecekler için ayrılan balkon, mihrap gibi bölümlerden oluşan sütunlarca sınırlandırılan daire şeklindeki salona verilen isimdir.

Mevlevi mukabelesinde görülen bütün şekiller dairevi hareketten kaynaklanır. Hâkim olan unsur daire olduğu için, semâ meydanının da en uygun planı dairedir; kare veya dikdörtgen planlı semâ meydanlarında bu yüzden köşelerde ölü sahalara bulunur. Erken dönem Mevlevihanelerinin semâhanesi dikdörtgen veya kare planlıdır. 18. Yüzyılın sonlarından itibaren çokgen veya daireye yaklaşan semâ meydanı planı tipine meydana çıkmıştır¹⁰.

⁷ Fuat Yöntemli, Mevlevilikte Semâ Eğitimi, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2004), 51.

⁸ Yaşar Çoruhlu, "Türk Sanatında Görülen Hayvan Figürlerine "Gök ve Yer" Sembolizmi Açısından Bir Bakış", Türk Dünyası Araştırma Vakfı, Türk Dünyası Araştırmaları 87, (Aralık 1993), 17.

⁹ Günnur Yücekal Ermetin, Mevlevilikte Şamanizm (Töre Yayınları ve Ön-Türk Uygarlığı Araştırmaları Merkezi, Tarihsiz), 100.

¹⁰ Barihûda Tanrıkorur, "Türkiye Mevlevihanelerinin Mimari Özellikleri", (Doktora Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı Sanat Tarihi Bilim Dalı, 2000), 209.

Türk evren tasarımında görülen dörtgen içinde çokgen veya daire formunun semâhane planlarında sıkça kullanılması semâ ritüelini kolaylaştırmanın yanında göğe yükselmenin, yaratana yaklaşmanın, onunla bir olmanın amaçlandığı bu alanda da kullanılmış olması bir tesadüf değildir.

Semâhanede meydanın etrafını çeviren sütunların, çatıyı örten kubbeye birleşimi göğü simgelemekte ve hayat ağacı benzeşimi hissedilmektedir¹¹. Aynı zamanda semâhane mimarisinde karşımıza çıkan sütun sayıları da Mevlevilikte sembolik anlamlar içermesi açısından önemlidir. Bazı Mevlevihanelerde semâ alanını çevreleyen sekiz, dokuz veya on iki sütun bulunur.

Figür 1: Galata Mevlevihanesi türbe ve semâhanesini gösteren tablo¹².

Sekiz, dokuz, on iki, on sekiz gibi sayılar Mevlevilikte özel anlamlar ihtiva eder. Örneğin; Mevlevi sekizinci mertebede “Fena” (yokluk) makamına erişir. On ikinci makamda ise, “bekâ” (birlik) makamına erişerek birlik sırrını duyar ve anlar¹³. Örneğin Galata ve Gelibolu Mevlevihanelerinde dokuz, Yenikapı Mevlevihane’sinde on sekiz sütun bulunur.

Mevlana’dan beri musiki Mevlevilik için önemli bir icra olup semâ ayinlerinin bir parçasıdır. Mevlana döneminde semâ yapılırken rebab, kudüm ve ney en çok kullanılan sazlardır. Mevlevi mukabeleleri zamanla kanun, santur keman, tambur, ud, kemençe, hatta bazen viyolonsel ve piyano da eşlik etmiştir. Fakat en son haliyle daha çok neyzenlerden oluşan musiki heyeti kanun, rebab ve tambur yanında def ve ziller de kullanılmaktadır.

¹¹ Belgin Pekpelvan, “İslam Sanatında Tasavvufi Sembolizm ve Mevlevilik”, (Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlana Sempozyum Bildirileri, Konya: Rûmî Yayınları, 2006), 818.

¹² Nurhan Atasoy ve Derviş Çeyizi, Türkiye’de Tarikat Giyim-Kuşam Tarihi (İstanbul: Türkiye Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000), 124-125.

¹³ Yöntemli, Mevlevilikte Semâ Eğitimi, 18.

Figür 2: Konya Mevlevihanesinde sema eden Mevlevilerin minyatür çizimleri (Serdar Lala Mustafa paşanın 922/1585 çıktığı Doğu seferi sırasında Konya'da Mevlânâ Türbesini ziyaretinde Mevlevilerin sema edişi, (Nusretname, TSM, H 1363)).

Sembolik olarak ney, sazlığından koparılıp içinin dağlanarak ses çıkarmasına vesile olacak olan deliklerin delinerek oluşturuluyor olması, dervişin çilesini sembolize ederken “İnsan-ı Kâmil” vasfını da nitelemektedir.

Hindistan cevizi kabuğundan yapılan rebap, ince deri veya zar gerilerek, metal ya da ahşap uzun, silindirik bir sapa sahiptir. Sapın ucu Mevlevi sikkesi figürüyle son bulur. Rebap sesinin Mevlevilerin hırkalarını çıkarıp ayağa kalkmasıyla adeta ölüyü bile diriltecek olduğu simgesi taşır. Aynı zamanda kürevi yapısı dünya ile, telleri elif ile ilişkilendirilir.

İki yarım küreden oluşan ve semâ ayininin tek vuruşuyla başladığı kudüm çalgısı da “Allah’ın “kün” yani “ol” emrini vermesine karşılık gelmektedir”¹⁴. Kudümün vuruşundan sonra ney üflenmesi, Allah’ın kendi ruhundan insana üflemesini simgelemektedir.

Mevlevi ayininde na’t-ı şerifin okunması tamamlandıktan sonra, kudümzenin bir düm vurması, ilk nefese işaretler; yeryüzünde bulunan ruh sahibi, terkip edilmiş varlık ya da insanlar ve cinler, her ne varsa, hepsi fânidir. Ancak Yüce Zat yok olmaktan ve son bulmaktan uzaktır, manasındadır¹⁵.

Semâda, semâhanede, musikîde aletlerinde ve kullanım eşyalarında olduğu gibi Mevlevilerin giysilerinde de semboller ve simgesel anlamlar görülür.

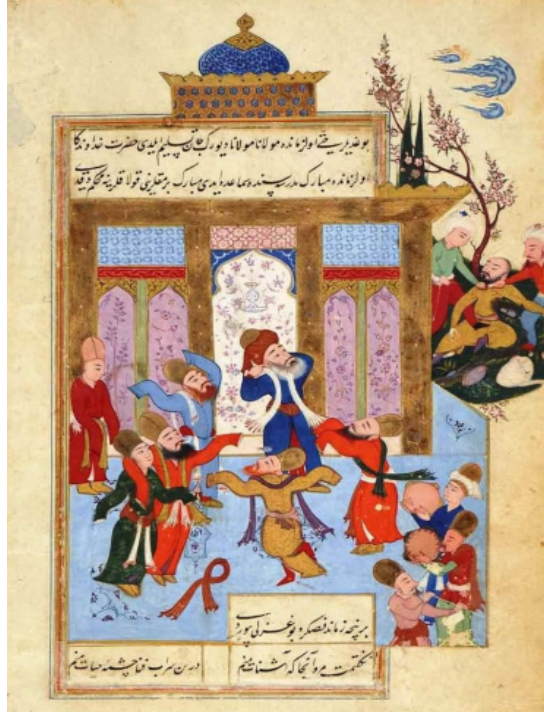
Mevlevi Giysileri ve Sembolik Anlamları

Mevlana, mekân ve herhangi bir tören gerekmeksizin semâ dönmüş, yaşadığı dönemin özelliklerine uygun da giyim tarzı benimsemiştir. Onun yolunu benimseyen Mevleviler için de herhangi bir giyim şekli tasarlanmamıştı. Ancak Mevlana’nın ölümünden sonra oluşan tekke ve tarikat düzeniyle, Mevlevilik felsefesine de uygun semboller yansıtan, kendine has bir kıyafet oluşturulmuştur.

¹⁴ Ali Yıldırım, “‘Düm-Tek’ Simgesi, Raks ve Düm-Tek’li Bir Gazel”, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi 8/19, (Ankara 2007): 107.

¹⁵ Hacı Feyzullah, “Mevlevî Âyinde Manevî İşaretler”, Asitane Mevlevi Kültür Dergisi 2 (Şubat 2010): 46.

Osmanlı Dönemi minyatürlerinde, Mevlana'nın, yaşadığı yüzyılda Selçuklu Dönemi giyim tarzıyla resmedildiği görülürken, Osmanlı Döneminde karşılaştığımız resimlerde dervişlerin giysilerinin bir kurala riayet ettiği görülmektedir.

Figür 3: Mevlananın ve Mevlevi dervişlerinin minyatürlere yansıyan görünümleri (Mevlana'nın Sultan Rükneddin Kılıçarslan'ın ölümüne dair gaybı bilme kerameti, Tercüme-i Sevâkıb-ı Menâkıb, y. 1590)¹⁶.

Mevlevi giysileri her zaman saygı görmüştür. Mevleviler tüm özellikleri ile denge kurmuş insanlardır. Mevlevi giysileri çeşitli özelliklere sahiptir ve özel isimlerle anılır. Giyimlerini zamanla belirli model ve düzene bağlayan Mevleviler, derin anlamlar taşıyan zarif ve şık sembollerle önemli mesajlar veren özel giysiler giymişlerdir. Mevlevi felsefesine uygun, yolunu ve pirini temsil eden bu giysilere bir nevi kutsiyet de atanmış; giyilirken çıkarılırken görüşme yapılması ve taşınırken bohça içerisinde bulundurulması âdeti gelişmiştir. Çünkü Mevlevilikte dervişin giysileri de kutsaldır.

Mevleviler, başlarına Sikke, Arakiyye, Destar, İstivâ; vücutlarına Tennure, bellerine Elfi Nemed, kuşak, Tennure üzerine ise Deste-Gül adı verdikleri giysileri, hırka, önü açık gömlek, şalvar ve ayakkabılarla giymişlerdir.

Sikke:

Mevlevi Tacı ya da Kûlah-ı Mevlevi de denilen, nadiren açık renk de olsa genellikle kahverengi tonlarında, 30-50cm arası uzunluklarda, alttan yukarı doğru daralan formda, tepesi düz, yün keçeden yapılmış kûlah da denilen bir başlıktır. Çapları 16 - 20 cm, ağırlıkları 150 - 200 gr'dır¹⁷.

¹⁶ Hesna Haral, Osmanlı Minyatüründe Mevlana'nın Yaşam Öyküsü: Menakıbü'l Arifin ve Tercüme-i Sevâkıb-ı Menâkıb Nüshaları, (Doktora Tezi, MSGSÜ, İstanbul, 2014), 81.

¹⁷ Mehmet Önder, "Mevlevi Giyimleri", Türk Etnografya Dergisi 52 (Ocak 1956): 77-82.

Figür 4: Keçeden yapılmış Mevlevi Sikkesi.

Yapılışında iki kat keçenin birleşmesiyle oluşturulan sikkeler birbirlerine yapışık halde oluşu, çift ile yapılsa da aslında tek bir form alışı; sikkenin derviş, dervişin ise sikke olarak nitelendirildiğini göstermektedir. Sikke aslında tek görünse de aslında bir çifttir. Mevlana'nın deyişiyle "Bende seninle çift, alemde de tek, mücerret olmak isterim" düsturunu yansıtan bir semboldür adeta. Bütün çift olan şeyleri vahdet örtüsü altında gizler¹⁸. Yani Allah'ın birliğinin işaretidir de tek olmak. Mevlevi dervişleri bu anlayışla sikkeyi başlarına taç yapmışlardır.

Sikke, Mevlana felsefesine göre ("Hamdım, piştim, yandım") pişmek, yani olgunlaşma sürecini tamamlayan Mevlevi dervişlerine giydirilir. Olgunlaşma sürecinde katlanılan zorlukları ve mertebeyi hak etme meşakkatlerini de simgelemektedir¹⁹.

Mevlevi tarikatında sikke giyme üç mertebede gerçekleşir:

Birincisi, muhib ve ya çilekeş can olmak için tarikata girmek isteyenlerin kabul edildiği sikke-i teberrük ve emanet; ikincisi bin bir günlük hizmetini tamamlamış dervişlere giydirilen ve giydiği andan itibaren ölünceye kadar başından çıkaramayan sikke-i irâdet; üçüncü derece ise sülûkünü tamamlamış ve hilâfet derecesine yükselmiş olanların giydiği sikke-i hizmettir²⁰.

Muhib, Dal-Tac, Dal-Sikke giyer; sikkeye destar saramaz. Destarı sadece Mevlevi şeyhi sarabilir. Mevlevilerde kadınlara, sikke yerine arakiyye tekbirlerir²¹.

Sikke Mevleviliğin sembolüdür ve Mevlevilik var olduğundan beri kullanılagelen, değişmeyen giysidir. Aynı zamanda dervişin mezar taşıdır. Başlarında gezdirdikleri bu sembol, ölmeden evvel ölümün temsilidir. Gerek toprak tonlarından yapılmış olması gerek mezar taşına benzemesi gerek de tevhidin temsili olması açısından sembolik anlamlar taşıyan en önemli giysilerden biridir. Mevleviliğin önemli bir sembolü olan, giymek ve ölene kadar çıkarmamak, mevleviliğin âdap ve erkânındandır.

¹⁸ Celalettin Berberoğlu, "Yün, Keçe, Sikke ve Derviş", Asitane Mevlevi Kültür Dergisi (Şubat 2010): 2-37.

¹⁹ H.N. Begiç, "Mevlevilik'te Bir Sembol: Keçe Başlıklar 'Sikke, Arakiye, Kûlah'", Türkoloji 97 (Ekim 2019): 131.

²⁰ <https://islamansiklopedisi.org.tr/sikke--kulah> (30.10.2023).

²¹ Begiç, "Mevlevilik'te Bir Sembol", 136.

Arakiyye:

Figür 5: Keçeden yapılmış bir Mevlevi arakiyyesi.

Mevlevilerin sikke dışında başlık olarak kullandıkları ve Arapça ter emici anlamına gelen diğer bir başlık türü de arakiyyedir. Kürevi formda olup genellikle açık renkli ya da deve tüyü renginde, Mevlevi sikkeleri gibi yün ve ya tiftikten keçe ile yapılmıştır. Genellikle tek parça keçe kullanılarak çift kattan yapılmaktadır. Arakiyye yalın kullanılır, sikkede olduğu gibi destar sarılmaz.

Henüz çilesini bitirmemiş çile canların, gece sikke çıkaran dervişlerin kullandığı arakiyyeyi, şeyh efendi istediği çocuklara veya muhib olan kadınlara da bu arakiyyeyi tekbirleyip vermiştir²².

Sembolik olarak sikke giyme mertebesi olan olgunluğa erişene kadar olan sürede kullanılır.

Destar:

Figür 6: Yeşil Destar sarılmış Mevlevi sikkesi.

²² Atasoy ve Çeyizi, Türkiye'de Tarikat Giyim-Kuşam, 101.

Mevlevi sikkesine; yeşil, siyah, siyaha yakın mor ve beyaz renklerde, uzunca bir şeritle sarılan sarıklara Destar denmektedir. Yalnızca sikke giymekteki üçüncü mertebeye yükselip sülûkünü tamamlamış ve hilâfet derecesine erişmiş, şeyh ve halifeler giyebilmektedir.

Mevlevilikte şeyh ve halifelerin giydikleri destar türleri de renklerine göre ayrılmaktaydı. Peygamber soyundan gelen seyit şeyhler yeşil renk destar sararken, diğerlerinin destar rengi beyazdır. Çelebiler ise siyahımsı mor renk destar kullanırlar böylece renklerle de makamları sembolize etmektedirler²³. Bir grup Mevlevi de külahına hilafet alameti olarak siyah veya yeşil istiva çekmişlerdir²⁴.

Figür 7: Destarsız sikke, örfi ve cüneydi destar çeşitleri²⁵.

Destar türleri ise kendi içlerinde farklı tasarımlara sahiptir. Bunları Örfi destar, Cüneydi Destar, Şeker-aviz Destar ve Şeker-aviz kafesi destar diye, sarılma ve kumaş türlerine göre ayırmak mümkündür.

Örfi Destar; koyu yeşil veya beyaz tülbentin içinin pamukla doldurulup hortum gibi şekil verilip, soldan sağa olacak şekilde, üst üste getirilip aşağıdan yukarıya doğru kırışksız sarılmış şeklidir. Daha çok Osmanlı döneminde kullanılan ve daha uzunca yumurta şeklinde sarılan ve bitimine yuvarlak bir topuz eklenen cinsine de örfi mücevveze denmiştir²⁶.

Cüneydi destar; mevlevi türbelerinde sıkça görülen ve Örfi destarın daha kısa olanına denmektedir.

Şeker-aviz Destar; alttan şişkince sarılıp, üste doğru daralarak sikkeyle aynı kalınlığa gelene armutvari sarılan destar türüdür. İnce tülbent iki parmak kalınlığına gelecek şekilde dört kat bükülüp uzunca bir şerit oluşturulmak suretiyle dolandır²⁷.

Şeker-aviz Kafesi Destar ise soldan sağa ve sağdan sola üstüste çapraz kesitler oluşturularak dolanan destar şekliyle kafese benzeten bir destar sarma şeklidir.

İstivâ:

Tasavvufta manevi bir anlam taşıyan ve mertebe alameti olan bir diğer eşya da İstivâdır.

²³ Mehlika Orakçioğlu, “Mevlevi Tarikat Kültüründe Kıyafetler Ve Sembolik Anlamları” (Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tekstil ve Moda Tasarımı Ana Bilim Dalı, Ankara 2022), 58.

²⁴ Arbaş, “Türk Sanatında Estetik Bir Simge: Sikke Mevlevilikteki Yeri ve Anlamları”,16.

²⁵ Nurhan Atasoy, “Mevleviyye Tarikatı’nda Giyim”, Aşk Ocağında Can Olmak İnsanlığın Mirası: Mevlana Celaleddin Rumi, Haz. Ekrem Işın (İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Yay., 2007), 205.

²⁶ Önder, “Mevlevi Giyimleri”, 79.

²⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlevî Adâb ve Erkânı (İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ., 2004), 25.

Mevlevilikte hilafete eren, mutlak hakikati idrak edip kutupluk mertebesine eriştiğine inanan kişinin, sikkesine yerleştiği 2 cm. eninde yeşil bir şerittir. Sikkenin önünden arkaya doğru, sikkenin üstüne ve tam ortasına yerleştirilmiştir. Tennure ve hırkaya da işlendiği görülen istivânın son zamanlarda çok da kullanılmadığı görülmektedir²⁸.

Figür 8: Mevlana Müzesinde bir sanduka üzerinde bulunan istivalı destar.

Mevlevi sikkesindeki İstivâ, Hurufilikten gelen bir etki olarak da değerlendirilebilmektedir²⁹. Semahanede, şeyh postundan kapıya kadar çekildiği farz edilen ve semahaneyi iki daireye bölen çizgiye de “hatt-ı istivâ” denmesi de bununla ilişkilendirilebilir³⁰.

Mevlevilikte istivâ makamına ulaşan kişi herkesi adaletli bir şekilde değerlendirir. Hurufilikte³¹ de doğruluk, manevi istivadır. Aynı zamanda kuran ayetlerinde bahsedilen ve çeşitli edebi metinlerde de bahsedilen istiva türleri Hurufilikte hakikatin kendisi ve dosdoğru yol olarak anlaşılmaktadır. Müslümanların istiva hattı üzerinde, dosdoğru yolda oldukları anlamı ima edilmektedir³².

Tennûre:

Mevlevi dervişlerinin sema ve hizmet için giydikleri, geniş etekli elbiseye tennûre denir. Kolu ve yakası olmayan, ünü göğüs hizasına adar açık, belden daralıp aşağıya doğru genişleyen bir formda, ince ve kalın kumaşlardan dikilir. Allah’ın isminin anıldığı sırada kıyafetle tenin bir olduğunu ve ışık saçtığını ifade etmek için “ten-nur” adını almıştır.

Tennûr Arapça tandır-ocak anlamına gelmekte, aynı zamanda eteğin benzerliğinden dolayı da bu isim yanmakla ilişkilendirilmektedir³³.

Dervişler, zor ve sabırlı süreci geçip giysiyi giymeye hak kazandığı için ilk giyimini Şeyhin elinden “Tennûre Tekbirleme” ile giymekteydi.

²⁸ Önder, “Mevlevi Giyimleri”, 80.

²⁹ Murat Aslan, “Mevlevi Yusuf Sineçak’ın Hurufilik Remizleriyle Örülü Bir Gazelinin Şerhi”, *Asya Studies Akademik Sosyal Araştırmalar* 5/18 (2021): 148.

³⁰ Aslan “Mevlevi Yusuf Sineçak’ın Hurufilik Remizleriyle Örülü Bir Gazelinin Şerhi”, 147.

³¹ Hurufilik: Fazlullah-ı Hurûfî’nin (ö. 796/1394) kurup geliştirdiği, harflerin esrarına dayanan bâtnî bir akım. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hurufilik> (30.10.2023).

³² Aslan, “Mevlevi Yusuf Sineçak’ın Hurufilik Remizleriyle Örülü Bir Gazelinin Şerhi”, 152.

³³ Hasan Özdener, *Tarih Boyunca Mevlevi Kıyafetleri ve Sembolik Anlamları*, (Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., 2016), 45.

Tennûre, dervişlerin hırkaları altına giydikleri kolsuz entaridir. Mevleviliğin sembol giysilerinden birisidir. Dervişlerin hırka altına giydikleri tennure “ölmeden evvel öldüm”, hırka ise “bu benim kefenimdir” anlamına da gelir³⁴.

İki tür tennûre vardır:

Hizmet Tennûresi; günlük işlerde giyilen ve dizi hafif geçen uzunluktadır. Dergâha giren dervişlerin ve görevlilerinin çile doldurdıkları ve hizmet ettikleri matbah-ı şerifteki işlerde giymektedirler. Genellikle siyah ve koyu yeşil renkte kalın kumaşlı olmaktadır.

Figür 9: Hizmet Tennuresi (Ankara Etnografya Müzesi Env. No:5586).

Sema Tennûresi; beyaz ince kumaştan, etek uçlarına ağırlık yapması için keçe dikilmekte, sema esnasında eteğin şemsiye gibi açılmasını sağlamaktadır. Dengeli ve uyumlu bir görünüm sağlar. Genellikle beyaz olmakla beraber, başka renkten kumaşlar da kullanılır.

Lale-goncası görünümünü andıran tennurelerin rengi; o andaki duygu, düşünce, makam ve mevkileri sembolize eder. Tennûrenin beline *Tığ-bend*, onun üstüne de *Elfe-nemed* denilen kuşaklar sarılır. Belden yukarıdaki açık olan ön kısımda, her iki taraftan *on sekiz dikiş* veya aynı renkteki kumaştan dikilmiş *zırh* vardır. Buna tam ensede yayvan bir ters “La” görünümü verilmiştir. Sema anında tennure. “Hayır”ın tersi “İlla” (Ancak) olarak yorumlanıp “La ilahe illalallah” Allah’tan başka ilah yoktur” anlamına gelen Kelime-i Tevhid’in özü, simgesi olarak kabul görmüştür³⁵.

³⁴ Yahyâ Âgâh b. Sâlih el – İstanbulî, *Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm*, Editör: Yusuf Özbek, (İstanbul : Ocak Yayıncılık, 2005), 133.

³⁵ Özdener, *Tarih Boyunca Mevlevi Kıyafetleri ve Sembolik Anlamları*, 47.

Figür 10: Sema tennuresi (İBB Kütüphaneler ve Müzeler Müd. Env. No:484)³⁶.

Kuşak:

Şalvarın ve tennûrenin üzerine bele sarılan bir tür kemerdir. Dört parmak eninde düz veya işlemeli kumaştan yapılmıştır.

Türkler arasında Uygurlardan beri kullanılmış bir bel bağıdır. Kur-lamak kökünden türeyen kelime “bağlamak- kuşanmak” anlamına gelir³⁷. Azim, kararlılık, sabır, vefa gibi duygu ve düşünceleri ifade eder. Nefsin kışkırtmalarına karşı kendine hâkim olma bilincine erişmiş insanın simgesidir.

Elfe-Nemed (Elif-i-Nemed):

Keçe parçası ile dostluk etmektir anlamını taşımaktadır³⁸. Bu isimle anılması, uzun keçeden oluşundandır. Arap alfabesindeki (l = Elif) harfine benzediği için de bu adla anıldığını söylenir. Kumaştan hazırlanılmış kuşağın içine, ince keçe yerleştirilerek yapıldığı için “Elfe-nemed” adı mahiyetini daha güzel anlatır³⁹.

Figür 11: Elifi-Nemed⁴⁰.

³⁶ Atasoy ve Çeyizi, Türkiye'de Tarikat Giyim-Kuşam, 276.

³⁷ Özden, Tarih Boyunca Mevlevi Kıyafetleri Ve Sembolik Anlamları, 40.

³⁸ Yahyâ Âgâh b. Sâlih el – İstanbulî, Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm , 186.

³⁹ Yahyâ Âgâh b. Sâlih el – İstanbulî, Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm , 186.

⁴⁰ <https://www.sufihouse.com/tr/shop/giyim/elif-nemed-kemer/> (30.10.2023)

Elifi nemed de diğer Mevlevi giysileri gibi ilk kez kuşanıldığında Şeyh tarafından dervişe özel törenle giydirilmektedir. Kuşağın dolandıktan sonra biten ucu üçgen şekilde olup, bir buçuk metre kadar uzundur. Sağdan sola doğru sarılmaktadır. Ucu belin sol tarafına gelecek şekilde ayarlanıp, öbür ucu, üstüne getirilir ve uçtaki uzunca bir şeritle bele sıkıca dolanıp ucu, kuşağın arasına yerleştirilmektedir.

Kuşanmanın esas şedd'e ve dolayısı ile fütüvvete bağlanmaktır⁴¹. Eline, diline, beline hâkim olma düsturuna vefayla teslim oluşu; doğru olmayı, ahde vefayı ve hayrete bel bağlamayı; bu yolda uğrayacağı eziyet, zulüm ve haksızlıklara tahammül etmeyi ve kararlılığı "Elfe-nemed" ile ikrar etmiş⁴² olmak, sabretmeyi ve bağlanmayı sembolize etmektedir.

Deste-gül:

Tennurenin üzerine giyilen; düğmesiz, önü açık, yakasız ve bel hizasında biten uzun kollu bir giysidir. Sema sırasında açılmaması için ceketin sağ alt ucunda ince bir şeritle elifi nemedin kaytanına sıkıştırılır. "Taze, güzel görünümlü ilkbahar güllerinden oluşan demet" anlamına gelir⁴³. Gül demetini sembolize ettiğini söylemek mümkündür.

Figür 12: Destegül⁴⁴.

Hırka:

İnce kumaştan dikilen ve Mevlevilerin hem dış giyimi hem de sema töreninde giydikleri bir giysidir. Omuzlardan aşağı doğru tüm vücudu örten cübbe benzeri, geniş kollu, uzun ve ayaklara kadar uzanan en üst kıyafettir. Önü açık, yakasız ve düğmesizdir. Siyah, gri ya da koyu yeşil renkler kullanılır.

Hırkayı da diğer giysiler gibi, halifelik alan halifeye veya şeyh tarafından ikrar veren dervişe giydirilir. Semahaneye hırkalı ve sikkeli olarak gelinir. Dervişler semaya kalkarken yavaşça hırkadan sıyrılırlar. Bu dirilişin ve ilahi âleme kanat açışın ifadesidir.

Tüm bedeni kaplayan hırka nefsin de sembolüdür. Sema başlarken çıkarılması nefisten arınmayı simgeler. Dünyevi zevklerden sıyrılmanın takvanın sembolüdür.

Hırka giyen derviş, "masiva"dan sıyrılarak yükselmiş, örnek ve önder kişidir. Bu sebepten "hırka ber-endaz" da denir⁴⁵.

⁴¹ Atasoy ve Çeyizi, Türkiye'de Tarikat Giyim-Kuşam, 107.

⁴² Yahyâ Âgâh b. Sâlih el – İstanbulî, Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm, 187.

⁴³ İsmail Ankaravi, Nisabü'l-Mevlevi, Çev:Tahiru'l-Mevlevi, Haz.: Yrd. Doç. Dr.Yakup Şafak, Yrd.Doç.Dr.İbrahim Kunt, (Konya:Tekin Kitabevi, 2005), 129.

⁴⁴ Atasoy ve Çeyizi, Türkiye'de Tarikat Giyim-Kuşam, 277.

⁴⁵ Özdener, Tarih Boyunca Mevlevi Kıyafetleri ve Sembolik Anlamları, 38.

Bir başka sembolik anlamı da hem karanlık oluşu hem de üstü örtmek anlamında toprakla ilişkilendirilir ve Mevlevinin kabrini niteler. Semâya başlamadan önce ölüdür ve mezardadır. Semaya başlayınca kabrinden (hırkasından) sıyrılıp, kapalı olan kollarını açarak ellerini havaya kaldır ve uyanıp ilahi âleme yeniden doğarak Allah'a ulaşmayı anlatır.

Figür 13:Hırka (Galata Mevlevihanesi, Divan Edebiyatı Müzesi Env. No:467).

Şalvar ve Ayakkabı:

Döneminin giyiminden farklı olmamakla birlikte kaynaklarda adı geçen *elif şalvar* denen yarım ağılı, paçaları dar ve siyah şalvarlar giyilmiştir. Bu çeşit şalvarlara mabeyn veya kadı biçimi de denmiş, beli uçkurla sıkılmış ve rahat olduğu için makbul olmuştur⁴⁶. Bugün daha dar kesimli şalvar pantolon tercih edilmektedir.

Mevlevilere özel bir ayakkabı yoktur. Herkes gibi onlar da durum, yer ve mevsimine göre, yemeni, kundura, mest, iskarpin gibi ayakkabı giymişlerdir. Yine mevsime göre ince veya yün çoraplar kullanılmıştır. Sema yaparken yalın ayak veya çorap mes kullanılmıştır.

Figür 14: Mevlevi Ayakkabısı (Galata Mevlevihanesi, Divan Edebiyatı Müzesi Env. No:968).

⁴⁶ Önder, "Mevlevi Giyimleri", 82.

Kemer ve Habbe:

Mevleviler nadiren de olsa şalvar üzerine düz veya işlemeli bir kemer takar. Kemerin ortasında, gümüş veya nikel bir yatağa yerleştirilmiş, yumurta şeklinde necef veya yementaşı bulundurur buna da habbe demektedirler⁴⁷.

Sonuç

Yaşadığı dönemde İslam'ın hoşgörü felsefesini kendince düstur edinen ve babasından sonra müderrislik yaptığı dönemde herhangi bir tarikat kurmasa da fikirleri yüzyıllar boyunca benimsenecek olan Mevlana'nın ölümünden sonra oğlu Sultan Veled tarafından bir disiplin haline getirilip Mevlevilik tarikatını ortaya çıkarmıştır. 14.yüzyıldan itibaren yüzyıllarca süren bu inanç ve gelenek sistemi kendi içinde kurallar ve farklılıklar yaratmış, günümüze kadar gelebilmiştir.

Hem devlete yakınlığı hem de fikir ve düşünce yapısının geniş kitlelere yayıldığı göz önüne alınırsa Mevleviliğin İslam Tasavvuf kültüründeki diğer tarikatlar arasında fark yarattığı yadsınamaz bir gerçektir. Mevlevilik; gerek ritüelleri, tekke yapıları ve kullanım eşyaları, gerekse de giyim kuşam konusunda kendine özgü bir yöntem ve semboller bütünü geliştirmiştir.

Semâhanelerdeki dairevi form ve sayı dizilerine dayanan sistemler, sikke destar gibi mimariye yansıyan görseller, kullanılan müzik aletlerinin sembolik anlamları Mevlevilikte sıklıkla kullanılmıştır. Karşılaştığımız tüm semboller gerek İslamiyet gerekse İslamiyet öncesi inançların izlerini taşır. İnancı doğrultusunda değişime uğrasa da anlam ve biçim olarak benzerliklerini koruduğu söylenebilir.

Mevlevi giysileri toplumda saygı gören bir hal almıştır. Yalnız kendi tarikat mensuplarınca değil dışarıdan gören herkesin de anlamlarına vakıf olduğu Mevlevi giysileri, derin anlamlar taşımaktadır. Mevlevi giysileri özelliklerine, anlamlarına göre özel isimlerle anılmaktadır. Bu giysileri giymeye hak kazanabilmek için dergâha girip belirli bir süreçten geçmek, hizmet, sabır ve sadakatle bağlanmak gerekmektedir. Pirini temsil eden bu giysilere her zaman özen gösterilmiştir. Mevleviler giyerken, çıkarırken ve taşırken boğçada taşır, ritüellerle giyer ve sikkelerini başlarından ölene kadar çıkarmamaktadır. Dervişler için giysileri kutsaldır.

Semâzenin başındaki külâh mezar taşına, siyah hırkası mezara, beyaz tennuresi kefene benzetilmiştir. Semâzenin semâya başlarken siyah hırkasını çıkararak beyaz tennuresi ile görünmesi, onun manevi yolculuğa başlamasını, hakikat âlemine doğmasını sembolize etmektedir⁴⁸. Mevlevi dervişleri “ölmeden önce ölmeyi” hayatlarının felsefesi olarak üstlerinde taşımış, semâ ayinlerinde hırkalarından sıyrılıp ilahi aleme dirilişi Allah'a ulaşmayı sembolik olarak yansıtmışlardır.

“Elfe-nemed” ve kuşak ile ikrar etmiş olmak, sabretmeyi ve bağlanmayı; deste-gül, gül demetini; istiva, dosdoğru yolda olmayı, eşit ve adil olmayı sembolize etmektedir. Mevleviler her zaman temiz, zarif ve örnek alınacak görünümde olmuşlardır.

Semâhanenin dairesel imgesi kainatı, Allah aşkı için dönen dervişler ise yıldız ve gezegenleri simgelerken semâ esnasında çalınan kudüm “ol” emrini, ney sur üflenmesini ve aynı zamanda “insan-ı kâmilî”, dönen dervişler ölümlerinin mezardan kalkıp hesap gününe uyanmasını ve Allah'a kavuşmasını sembolize eder. Semâzenler; hem Allah huzurunda elif gibi dik duruşlarıyla Allah'ın birliğini, hem ayaklarıyla köklenip kollarıyla açılmasıyla hayat ağacını, hem de ellerinin duruşunda Hak 'tan alıp halka vermesi sembolüyle bedenlerine fazlaca metaforlar sığdırmaktadırlar. Mevlevi dervîşi, bütün dünyevi zevklerinden arınıp ve nefislerinden sıyrılmayı giydikleri tüm bu kıyafetlerle sembolleştirmiştir.

⁴⁸ Yöntemli, Mevlevilikte Semâ Eğitimi, 71-72.

Kaynakça

- Ankaravi, İsmail. Nisâbü'l-Mevlevî (Tasavvufî Konulara Göre Mesnevî'den Seçmeleri), haz. Yakup Şafak, İbrahim Kunt, Konya: Tekin Kitabevi, 2005.
- Arbaş, Hamit. "Türk Sanatında Estetik Bir Simge: Sikke Mevlevilikteki Yeri ve Anlamları". Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan'da Sunulan Bildiri, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, İzmir, Ekim 10-13, 2002.
- Aslan, Murat. "Mevlevî Yusuf Sineçak'ın Hurufilik Remizleriyle Örülü Bir Gazelinin Şerhi". *Asya Studies* 5(18) (2021): 145-154. <https://doi.org/10.31455/asya.1024651>
- Atasagun, Galip. "Sembol ve Sembolizm", Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 7 (Ağustos 1997): 369-387.
- Atasoy, Nurhan ve Derviş Çeyizi, Türkiye'de Tarikat Giyim-Kuşam Tarihi. İstanbul: Türkiye Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Atasoy, Nurhan. "Mevlevîye Tarikatı'nda Giyim" Aşk Ocağında Can Olmak İnsanlığın Mirası: Mevlana Celaleddin Rumi, Haz. Ekrem Işın, İstanbul: T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müd. Yay., 2007.
- Barıştan, H. Örcün, "İşlemelerde Bazı Mevlevî Sembolleri" 19.Yüzyıl ve 20. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluk Dönemi II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevihaneler Kongresi 1993 (Tebliğler), Konya: S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, Aralık 14-15, 1996, 143-153.
- Begic, H.N. "Mevlevîlik'te Bir Sembol: Keçe Başlıklar 'Sikke, Arakiye, Kûlah'". *Türkoloji* 97 (Ekim 2019): 129-43.
- Berberoğlu, Celalettin. "Yün, Keçe, Sikke ve Derviş", *Asitane Mevlevî Kültür Dergisi* 2, (Şubat 2010): 23-26.
- Çoruhlu, Yaşar. "Türk Sanatında Görülen Hayvan Figürlerine "Gök ve Yer" Sembolizmi Açısından Bir Bakış" Türk Dünyası Araştırma Vakfı, Türk Dünyası Araştırmaları, S.87, Aralık 1993.
- Ermetin, Günnur Yücekale. Mevlevîlikte Şamanizm; Töre Yayınları ve Ön-Türk Uygarlığı Araştırmaları Merkezi, Tarihsiz.
- Erol, E. Ceylan. "Türk Sanatında Tarikat Eşyaları: Ritüeller Bağlamında Sembolik Okuma". Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2021.
- Feyzullah, Hacı. "Mevlevî Âyininde Manevî İşaretler", *Asitane Mevlevî Kültür Dergisi* 2 (Şubat 2010): 44-49.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. Mevlevî Adâb ve Erkânı, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2004.
- Gölpınarlı, Abdülbaki Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1953.
- Görünür, Lale. Tarikat Sanatında Başlık Sembolizmi (Mevlevîlerde ve Bektaşilerde). Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Haral, Hesna. Osmanlı Minyatüründe Mevlâna'nın Öyküsü: Menakıbü'l Arifin ve Tercüme-İ Sevakıb-ı Menakıb Nüshaları, Doktora Tezi, MSGSÜ, 2014.
- Kara, Mustafa, Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar, İstanbul: Sır Yay., 2004.
- Kara, Mustafa. "Doğumunun 800. Yılında Mevlânâ ve Mevlevîlik". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1 (Ocak 2006): 1-22.
- Karaismailoğlu, Adnan. Mevlâna'nın Hayatı ve Çevresi, Konya'dan Dünyaya Mevlâna ve Mevlevîli. Editör: Nuri Şimşekler. Konya 2002, 21-30.
- Kılıç, Sadık. İslam'da Sembolik Dil. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Orakçioğlu, "Mehlika. Mevlevî Tarikat Kültüründe Kıyafetler ve Sembolik Anlamları", Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, 2022.
- Önder, Mehmet. "Mevlevî Giyimleri". *Türk Etnografya Dergisi* 52 (Ocak 1956): 77-82.
- Özdener, Hasan. Tarih Boyunca Mevlevî Kıyafetleri ve Sembolik Anlamları, Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., 2016.
- Pekpelvan, Belgin. "İslam Sanatında Tasavvufî Sembolizm ve Mevlevîlik;" Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlana Sempozyum Bildirileri, Konya: Rûmî Yayınları, 2006.
- Tanrıkorur, Barihüda. "Türkiye Mevlevihanelerinin Mimari Özellikleri". Doktora Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi, 2000.
- Türk Ansiklopedisi. Rıza Kardeş. 18. cilt, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1989.

Yahyâ Âgâh B. Sâlih El – İstanbulî. Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm, Editör: Yusuf Özbek, İstanbul: Ocak Yay., 2005.

Yıldırım, Ali. “Düm-Tek” Simgesi, Raks ve Düm-Tek’li Bir Gazel, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, S.8/19, Ankara 2007.

Yöntemli, Fuat. Mevlevilikte Semâ Eğitimi. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2004.

Çevrimiçi Kaynaklar

“Hurufilik”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Erişim 30 Ekim 2023.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/hurufilik>

“Sikke”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Erişim 30 Ekim 2023.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/sikke--kulah>

“Elif Nemed”. Sufihouse Mevlevi Giyim Mağazası. Erişim 30 Ekim 2023.

<https://www.sufihouse.com/tr/shop/giyim/elif-nemed-kemer/>

“Sembol”. Vikipedi Özgür Ansiklopedi. Erişim 30 Ekim 2023.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Sembol#S%C3%B6zc%C3%BCk_k%C3%B6keni